

РАДЯНСЬКА ШКОЛА

9 /744/

ВЕРЕСЕНЬ 1991

Київ видавництво "Радянська школа"

Щомісячний
науково-педагогічний
журнал

ОРГАН МІНІСТЕРСТВА
НАРОДНОЇ ОСВІТИ
УРСР

Видається з травня 1922 року

Головний редактор

М. М. Василькова

Редакційна колегія:

Г. В. Виштенюнас, С. У. Гончаренко,
І. П. Жерносек, А. Г. Єліссєв,
Д. І. Дейкун,
О. В. Киричук, М. Я. Корніяка,
Н. Н. Куляс (відп. секретар),
Т. М. Левченко, Н. Г. Ничкало,
В. Г. Однолюк, М. М. Палтишев,
В. Ю. Тараненко,
М. І. Шкіль,
І. С. Щербатенко (заст. голови. ред.)

Редактори відділів:

О. В. Іванова, Є. М. Коленко,
М. І. Матрохін, В. Я. Мацюк,
А. М. Пилинська

Медицина і питання морального виховання студентів

Про те, що Гіппократ – великий лікар античності, основоположник медицини, безперечно, знають усі, хто пов'язав свою долю з лікарською професією. Проте навряд чи кожен медик, не кажучи вже про людей інших спеціальностей, знає: найбільша заслуга Гіппократа полягає в тому, що йому вдалося ще до виникнення християнства, опершись на довічний догмат діяльної любові до ближнього, закласти моральні основи медицини. Цьому релігійно-моральному духу вчення Гіппократа, який висунув на перший план гуманність по відношенню до пригноблених і бідних, до принижених і скривджених, людство зобов'язане виникненням перших благодійних установ, таких, скажімо, як притулки для незаможних і немічних.

Учення Гіппократа стало фундаментом для зведення всієї «будівлі» філософської системи медицини у тому вигляді, в якому вона постає перед нами і тепер. Основними її «несучими конструкціями» є ідеї гуманізму, добра і милосердя по відношенню до хворих, які потребують зцілення, а й до всього живого на Землі.

Особливого звучання ці високі гуманістичні ідеали набули нині, на переломному етапі життя нашої країни, коли моральність, рівень розвитку духовних начал у кожної радянської людини визнані основними пріоритетами, які визначають успіх перебудови.

Процеси докорінної ломки адміністративно-бюрократичної системи створюють сприятливий ґрунт для зростання самосвідомості насамперед у молоді. Від якості, діапазону її моральних ідеалів, від ступеня усвідомлення вчинків, думок, почуттів, дій вирішальною мірою залежатимуть перспективи виходу суспільства із стану соціально-економічної кризи.

Допомогти молоді у цьому простому, суперечливому процесі інтелектуального зростання в усі часи було завдання учительства. Причому чим інтелігентніші наставники, тим, як правило, більший вплив справляють вони на вихованців, а отже, і на весь спектр якості формованого внутрішнього світу молодого покоління в цілому.

Проте і власний багаторічний досвід викладацької роботи, і думки деяких працівників народної освіти, наведений в науковій літературі та педагогічній пресі, переконують: у педвузі молода людина набуває грамотності розуму, але часто, на жаль, не одержує освіченості душі. Безумовно, об'єктивна реальність такого становища глибоко суперечить імперативам поворотного, перебудованого періоду в житті нашого суспільства.

Загальнонаціональні зусилля щодо відродження втрачених моральних цінностей, яких докладають нині діячі української культури, не є самоціллю. Суспільство усвідомлює, що без цього не відбудеться позитивного просування вперед і в інших сферах соціального життя, передусім в економіці.

Величезну роль у розв'язанні надскладного завдання – повернення втрачених моральних ідеалів – уже починають відігравати мистецтво та релігія. Помітне місце у цьому процесі повинна зайняти і наука, особливо ті її галузі, моральний аспект яких очевидний. Медицина, поза всяким сумнівом, є однією з них.

Нижче подаємо результати експериментів з інтегрування моральних аспектів медичної науки у навчальний процес у непрофільному (педагогічному) вузі. Дослідження проводилися протягом п'яти років (1985-1989) на кафедрі цивільної оборони і медичної підготовки Херсонського педінституту*. Кінцевою метою їх було одержання відповіді на запитання: «Які і в якій методичній формі моральні аспекти медичної науки могли б бути використані у процесі формування особистості сучасного вчителя?».

Відправною точкою в цьому дослідженні стали результати вибіркового анонімного анкетування студентів. На поставлене запитання «Чи потрібне викладання медицини в педагогічному інституті?» – 13 осіб із 110 (11,8%) відповіли «Ні». Ще 17 студентів (15,4%) обмежили можливість вивчення медицини умовою скорочення кількості навчальних годин, що відводяться для цього. Таким чином, фактично у 72,2% опитаних було виявлено повний або частковий негативізм щодо вивчення в педвузі цієї дисципліни.

Пошук причин таких невтішних результатів привів до припущення про ймовірний їх зв'язок зі змістом навчальних програм з медичної підготовки у непрофільних вузах. Річ у тім, що протягом уже більш як чверті століття існування системи вивчення медицини студентами педагогічних та інших гуманітарних вузів у цей документ закладалися чисто прикладні питання, пов'язані з формуванням практичних навичок щодо подання медичної допомоги тим, хто постраждав в умовах надзвичайної обстановки. При цьому практично не помічалися, а отже, в навчально-виховному процесі не використовувалися приклади високих моральних ідеалів доброти, милосердя, самопожертви, на які багата історія розвитку медицини.

Перевірку такого передбачуваного висновку було вирішено здійснити шляхом експерименту в двох навчальних групах філологічного факультету чисельністю по 25 осіб у кожній. Теоретичні заняття в одній з них (дослідній) відповідно до навчальних тем «Терапія» та «Інфекційні хвороби з основами епідеміології» були насичені етичними, моральними моментами. Сюди увійшли й епізоди з біографій видатних лікарів, і відомості про їхні найбільш значні наукові досягнення, що мають велику моральну цінність. Використовувалися також матеріали центральної і місцевої преси, в яких висвітлювалися моральні аспекти професійної діяльності медиків. Усе перелічене попередньо співвідносалося зі змістом виучуваних розділів навчальної програми і конкретних тем, після чого «впліталось» у розглядувані питання.

* У більшості педінститутів подібні кафедри називаються тепер кафедрами основ медичних знань та охорони здоров'я дітей – *Ред.*

Студентам цієї групи доручалася підготовка рефератів і виступи з доповідями з моральних аспектів медицини на щорічних студентських наукових конференціях, які організовувалися в інституті. Ось, для прикладу, теми двох таких доповідей: «Радіаційна обстановка в районі Чорнобильської аварії: соціальні, медичні і моральні аспекти» та «О. О. Богданов – видатний вітчизняний учений-гуманіст, революціонер, філософ, економіст, письменник, лікар-природодослідник».

Заняття зі студентами другої (контрольної) групи проводилися у строгій відповідності з вимогами навчальної програми – з акцентом тільки на формування у них практичних медичних навичок.

Тривалість експерименту – два навчальні роки. По закінченні цього терміну було проведене анонімне анкетування студентів обох груп для з'ясування можливих відмінностей у сформованих цільових установках на вивчення медицини. В анкеті значилося два запитання: 1. У чому для Вас виявилась привабливість (непривабливість) вивчення медицини? 2. Яке значення для Вашої майбутньої професії мають одержані медичні знання?

21 студент дослідної групи (84%) у відповідях на перше запитання виділив як привабливий момент можливість розширити свій кругозір, ближче ознайомитися з іменами видатних учених-медиків, вникнути у зміст їхніх праць. Три студенти (12%) підкреслили важливість розширення і поповнення набутих у середній школі на заняттях з медико-санітарної підготовки початкових медичних знань. Нарешті, ще один студент (4%) визначив своє ставлення до вивчення медицини як байдуже.

Відповідаючи на друге запитання анкети, 12 осіб з цієї ж групи (48%) зазначили, що одержані знання вони намагатимуться використати у виховній роботі з учнями. Приємним відкриттям стали для нас відповіді двох студентів (8%), у яких зазначалося, що вивчення медицини допомогло їм перебороти в собі негативні риси характеру (правда, не було вказано, які саме) і таким чином уже сприяло переборенню психологічних труднощів в оволодінні вчительською професією. П'ять студентів (20%) переконані, що одержані медичні знання знадобляться їм у разі необхідності екстреної допомоги тим, хто захворів або дістав травму в побуті чи на роботі. Четверо (16%) не змогли дати якоїсь чіткої відповіді і лише двоє (8%) написали, що одержані знання не мають до їхньої майбутньої роботи прямого відношення.

У ході анкетування студентів другої (контрольної) групи були одержані такі результати. 13 осіб (52%) у відповідях на перше запитання обмежились лише констатацією необхідності опанування основ медичних знань. 11 студентів (44%) відповіли, що їх привабила можливість оволодіти практичними медичними навичками і передусім навчитися робити ін'єкції. Один студент (4%) утруднювався відповісти на це запитання.

Даючи відповіді на друге запитання, 23 студенти (92%) були однакової думки про прикладне значення одержаних медичних знань. Такі знання можуть знадобитися вчителю у разі, коли треба буде негайно подати допомогу хворому або травмованому школяреві. Ще двоє (8%), додержуючись у цілому такого ж погляду, висловили сумнів щодо своєї

здатності подати першу медичну допомогу людині, яка постраждає в реальних умовах.

Аналізуючи наслідки проведеного експерименту, неважко переконатися в тому, ціннісні орієнтації, які були сформовані в результаті вивчення медицини у студентів дослідної групи, відрізняються від тих, що були виявлені в контрольній. У перших чітко простежується тенденція до виділення як провідних моральних аспектів намірів використовувати медичні знання у своїй майбутній професійній діяльності.

Безперечно, подібна ціннісна орієнтація студентів повинна змусити замислитися над правомірністю дальшого ігнорування під час складання планів і програм тих великих гуманістичних, моральних ідеалів, котрі так само, як і чисто прикладні питання, включає в себе медична наука.

Проведений експеримент переконує в тому, що вивчення медицини в непрофільному (педагогічному) вузі може мати найбезпосередніше відношення до кінцевої мети всього процесу підготовки вчителя – формування високодуховної особистості інтелігента. Успіх же тут можливий лише за умови, що ми відмовимося від стереотипу, який склався протягом десятиріч, коли на медицину та її викладання в непрофільних вузах керівництво цих навчальних закладів, а також рядові викладачі дивилися як на щось другорядне.

Експеримент також засвідчив, що викладання моральних аспектів медицини легко вписується в будь-яку медичну форму (словесну, демонстраційну, практичну).

Таким чином можна сказати, що зміна пріоритетів у викладанні медицини в непрофільних вузах, акцентування на ідеях справжнього гуманізму, притаманного медичній професії, сприяло б моральному вдосконаленню студентів. Однак розв'язання цього завдання обов'язково вимагає не лише фактора професіоналізму, а й високої моральності викладацьких кадрів вищої школи. Тим часом життя свідчить, що радянське вчительство, у тому числі й педагогічні працівники вузів, у своїй масі вже давно не справляються з благородною роллю – виховання учнівської і студентської молоді.

Неблагополучне становище у сфері моральності радянського суспільства особливо гостро переживає творча інтелігенція. Адже саме вона в усі часи була своєрідним індикатором рівня соціальної духовності. У цьому зв'язку вельми примітною уявляється думка відомого російського письменника В.Афанасьєва: «...До речі, як серед учителів, так і серед медиків повноповнісінько напівдикунів, які мало читають, мало знають. Таких можна впізнати по скаргах на постійний брак часу. Але для читання, наповнення внутрішньої культури ніхто і ніколи не відпускав спеціального часу. Він визначається самою людиною, потребою її душі. Раніше лікарі і вчителі уособлювали рівень культури суспільства. А тепер..?» (Афанасьєв В. Страдать любовью // Медицинская газ. – 1988. – 7 нояб.).

Дійсно, якою мірою тепер співвідноситься рівень культури вчительства і, зокрема, професорсько-викладацьких колективів вищої школи з потребами

суспільства у поповненні всебічно розвиненої людини? Хоча а priori ясно, що цей рівень не корелює з соціальними запитами на інтелект, а проте відповідь на поставлене запитання має принципове значення. Але не тільки тому, що від рівня загальнолюдської та професійної культури викладача певною мірою залежить його виховуючий вплив на студентів. Точне знання духовного потенціалу сучасних викладацьких кадрів педагогічних вузів повинно допомогти у визначенні «вузьких» місць системи підготовки студентської молоді, яка обрала справою свого життя професію педагога.

Але де шукати підходи до реалізації поставленого завдання? Найвірогідніше, вони приховані на шляхах дослідження структурних компонентів культури викладача, насамперед культури його психічного життя. Саме тут, очевидно, знаходиться те животворне інтелектуально-почуттєве начало, яке практично безпосередньо впливає на формування внутрішнього світу молодшої людини.

Для розвитку висловленої гіпотетичної думки слід зазначити, що оптимальне формування культури психічного життя викладача педагогічного, як і будь-якого іншого, вузу має відбуватися по лінії самостійної постановки і розв'язання проблеми самоконтролю, мобілізації моральних, психічних і фізичних сил в екстремальних ситуаціях, відчуття власного «я» тощо. Лише оволодівши основами внутрішньої самоорганізації, що становить сутність культури психічного життя, педагог дістає можливість для повної реалізації свого особистісного творчого потенціалу.